

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ВІСНИК

Збірник наукових праць

ВИПУСК

6

Засновано в 2011 р.
Виходить один раз на два роки

КИЇВ • 2021

Термінологічний вісник: Збірник наукових праць / Відп. ред. І.А. Казими́рова. Київ: Інститут української мови НАНУ України, 2021. Вип. 6. 352 с.

До збірника увійшли статті термінознавства, слов'янське термінознавство; термінологія лінгвістики та суміжних наук; термінологія суспільних та економічних наук; термінологія природничих наук; термінологія промислового та сільськогосподарського виробництва; теорія термінографії і практика укладання галузевих словників. Статті спрямовані на вироблення настанов і рекомендацій щодо уніфікації термінів у словниках та фаховому спілкуванні. Для мовознавців, фахівців різних галузей знань, аспірантів, докторантів, викладачів, студентів закладів вищої освіти.

Terminolohichnyi Visnyk: Collected papers / I.A. Kazymyrova (managing editor). Kyiv: NASU Institute of the Ukrainian Language, 2021. Vol. 6. 352 p.

The volume contains the papers of the Ukrainian, Belarusian, Polish and Russian grouped by the sub-chapters: theory and history of terminology, Slavic terminology; terminology of linguistics and related science; terminology of social and economic sciences; natural science terminology; industrial and agricultural terminology; theory of terminography and practice of compiling branch dictionaries. The papers suggest recommendations on normalization and unification of terms in the dictionaries and professional communication. It is recommended for linguists, specialists in different fields of knowledge, postgraduates, doctoral students, lecturers, students of higher educational institutions.

Редакційна колегія
Відповідальний редактор:
кандидат філологічних наук, доцент *І.А. КАЗИМИРОВА*
Відповідальний секретар:
кандидат філологічних наук *О.І. ВАСЕЦЬКА*

доктор філологічних наук старший науковий співробітник *Г.М. Сюта* (головний редактор); доктор наук *Я. Банасяк*; доктор філологічних наук, професор *К.Г. Городенська*; доктор філологічних наук, професор *П.Ю. Гриценко*; доктор філологічних наук, професор *Т. Дайбер*; доктор філологічних наук, професор *Є.А. Карпіловська*; доктор філологічних наук, професор *І.М. Кочан*; доктор філологічних наук, доцент *М.І. Личук*; доктор філологічних наук, професор *Л.М. Марчук*; доктор наук *С.А. Романюк*; доктор філологічних наук, професор *С.О. Соколова*; доктор філологічних наук, професор *І.Ю. Шкіцька*; доктор філологічних наук *В.П. Шульгач*; кандидат філологічних наук, доцент *Н.Г. Горголюк*; кандидат філологічних наук, доцент *О.О. Мунтян*; кандидат філологічних наук, доцент *Т.О. Петрова*; кандидат філологічних наук *Н. О. Яценко*; кандидат філологічних наук *О.О. Коляденко*.

Рецензенти:
доктор філологічних наук, професор *В.М. Бріцин*,
доктор філологічних наук, професор *Н.П. Шумарова*
доктор філологічних наук *Т.А. Коць*

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 11.04.2013 р.
(серія КВ № 19881-9681 ПР), видане Міністерством юстиції України
Внесено до Переліку наукових фахових видань України, категорія «Б»
(наказ МОН України № 1290 від 30.11.2021 р.)

Рекомендувала до друку вчена рада Інституту української мови НАНУ
(протокол № 11 від 19 жовтня 2021 р.)

Адреса редакції: 01001, Київ, 1, вул. М. Грушевського, 4,
т. +380(44)279-18-85, факс +380(44)279-56-19
e-mail: terminology.conf@gmail.com

I. ТЕРМІН І МОВНА ПРАКТИКА. ПРОФЕСІЙНА МОВНА ОСОБИСТІТЬ

<i>Городенська К.Г.</i> Проблеми української термінології в контексті змін до «Українського правопису»	5
<i>Гінзбург М.Д.</i> Пропозиції щодо творення прикметників від запозичених термінів на -графія, -логія, -метрія, -скопія	18
<i>Гринев-Гриневич С.В., Сорокина Э.А.</i> О проблематике современного терминоведения	33
<i>Кочан І.М.</i> Складені терміни з компонентом <i>прямий</i>	47
<i>Космеда Т.А.</i> Леся Українка як лінгвіст-термінолог (до 150-річчя від дня народження письменниці)	55
<i>Литвинська С.В., Стецик Х.М.</i> Мовні помилки в термінологічних стандартах (на прикладі ДСТУ 3017:2015 «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять»)	68
<i>Лужецька Н.Я.</i> Прагматичний ореол терміна-політоніма <i>мова</i> в національно-соціальному дискурсі Івана Франка	76
<i>Нелюба А.М.</i> Відвід: історія і сучасний статус терміна (інвентаризаційно-кодифікаційна зарисовка)	84
<i>Сеньків С.Д.</i> Термін <i>особистість</i> у мовомисленні Івана Франка	95
<i>Чорновол Г.В.</i> Основні проблеми унормування сучасної української термінології	106
<i>Яремко Я.П.</i> Іван Франко як фундатор ідей когнітивної лінгвістики	112

II. ТЕРМІНОЛОГІЯ ЛІНГВІСТИКИ. ТЕОРІЯ ТЕРМІНОГРАФІЇ ТА ПРАКТИКА УКЛАДАННЯ ГАЛУЗЕВИХ СЛОВНИКІВ

<i>Бибик С.П.</i> Динаміка поняттєвого змісту терміна <i>епістолярний стиль</i>	128
<i>Баран Н.А.</i> Термінологічна спадщина Олени Курило: «Матеріали до української діалектології та фольклористики»	138
<i>Васецька О.І.</i> Інтерпретація явища термінної прагматики	148
<i>Горголюк Н.Г.</i> Терміни <i>речення</i> і <i>висловлення</i> : функційний вимір	159
<i>Казимирова І.А.</i> Архітектоніка реєстру історичного словника лінгвістичних термінів	172
<i>Кислюк Л.П.</i> Термін у тлумачному словнику активного типу	179
<i>Коць Т.А.</i> Поняттєва парадигма релігійного стилю в академічному проєкті «Українська стилістика: енциклопедія»	189
<i>Рябець Л.В.</i> Народна основа термінологічних словників 20-х–30-х рр. ХХ ст.	201
<i>Шкіцька І.Ю.</i> Термінологічний ідіолект мовознавчих праць Ярослава-Богдана Рудницького	207
<i>Ярошевич І.А.</i> Транспозиція як джерело поповнення української лінгвістичної терміносистеми	219

III. ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

<i>Дединкин А.Л.</i> Транстерминологизация в исследовательском пространстве юрислингвистики: понятия доминантной и рецессивной групп.....	232
<i>Коляденко О.О.</i> Термінологічна репрезентація концепту «влада»: фреймове моделювання.....	236
<i>Лавицкий А.А.</i> Терминосистема современной юрислингвистики: категория умышленности	248
<i>Артикуца Н.В.</i> Мовно-термінологічні проблеми сучасного законодавства України	253
<i>Полищук Н.О.</i> Лексичні засоби орозмовлення сучасної газетної мови.....	270
<i>Яценко Н.О.</i> Суспільно-політична термінологія в просторі сучасної української мови.....	276

IV. ГАЛУЗЕВІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ. ФАХОВА МОВА

В СИСТЕМІ ОСВІТИ

<i>Білоусова Р.З.</i> Синонімія в терміносистемі українського бібліотекознавства та бібліографознавства.....	284
<i>Варинська А.М., Корнодудова Н.М.</i> Становлення української морської термінології.....	296
<i>Дільна О.А.</i> Про сторітелінг та іншу «марницю» в термінології методики викладання мови та літератури.....	308
<i>Нікуліна Н.В.</i> Дослідження методології моделювання автотранспортного номена на позначення автобусів іноземного виробництва.....	318
<i>Товстенко В.Р., Бондарчук Л.М., Подгурська Т.А.</i> Актуальні процеси в сучасній українській економічній терміносистемі.....	326
<i>Фецко І.М.</i> Синтетичні терміни українського музейництва в контексті явища полісемії	337

КОНСУЛЬТАЦІЇ

<i>Казимирова І.А., Коляденко О.О.</i> Терміни <i>серійний</i> – <i>серіальний</i> у книговидавничій справі.....	346
<i>Казимирова І.А., Кочерга О.Д.</i> <i>Йон</i> чи <i>іон</i> , <i>йонізівний</i> , <i>йонізувальний</i> , <i>германій</i> чи <i>германій</i>	347
<i>Казимирова І.А., Яценко Н.О.</i> Терміни <i>форзац</i> , <i>нахзац</i> , <i>перевидання</i> , <i>репринтне видання</i> (<i>репринт</i>), <i>стереотипне видання</i>	347
<i>Яценко Н.О.</i> <i>Приймання–передача</i> чи <i>приймання–передавання</i> ?.....	348
<i>Яценко Н.О.</i> <i>Вибій</i> чи <i>забій</i> ?.....	348

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	349
-----------------------------	-----

Kateryna Horodenska

PROBLEMS OF UKRAINIAN TERMINOLOGY IN THE CONTEXT OF CHANGES TO THE NEW
«UKRAINIAN ORTHOGRAPHY»

This article focuses on the systematization of new rules and partial corrections of the rules made in the «Ukrainian orthography» of 2019, they are evaluated in terms of expediency and need to solve urgent spelling problems of Ukrainian terminology.

The author indicates orthographic norms that have given consistency to the Ukrainian orthography and eliminated long-standing contradictions. The article shows the ignored or illogically interpreted spelling problems, primarily related to the transfer of terms of foreign origin.

Special attention was paid to numerous variant additions to the spelling of case endings of nouns, to the transfer of sounds, sound combinations and letter combinations in common and proper foreign names, the possible ways of eliminating variance are emphasized.

The author analyzes the main changes to the use of punctuation marks (quotation marks, parentheses, commas, periods, slashes, etc.), which should be taken into account in scientific texts.

The paper suggests main tasks for Ukrainian terminologists, which arose in connection with the changes made to the new edition of the “Ukrainian orthography”.

Key words: Ukrainian spelling, Ukrainian terminology, orthographic norms, variance, invariant spelling of words.

REFERENCES

1. Kocherha, O. (2020). *Novyi pravopys i zadavneni pravopysni problemy terminolohii. Problemy ukrainskoi terminolohii* (pp. 32–35). Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politehniky (in Ukr.)
2. *Ukrainskyi pravopys* (1993). Kyiv: Nauk. dumka (in Ukr.).
3. *Ukrainskyi pravopys* (2019). Kyiv: Nauk. dumka (in Ukr.).

УДК 81'373.613:81'367.623.3:811.161.2

М.Д. ГИЗБУРГ
м. Харків, Україна

**ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ВІД
ЗАПОЗИЧЕНИХ ТЕРМІНІВ НА -ГРАФІЯ, -ЛОГІЯ, -МЕТРІЯ,
-СКОПІЯ**

Досліджено тенденцію активізування питомої продуктивної моделі творення прикметників на -ійний від запозичених термінів на -ія. Показано, що ця модель почала стихійно поширюватися й на творення прикметників від іменників на -графія, -логія, -метрія, -скопія. Подано кількісні оцінки цього явища, з яких випливає, що зроблено тільки перші кроки до надання питомих українських рис зовнішній формі запозичених прикметників. Подано пропозиції, спрямовані на підтримку цієї мовної тенденції, що забезпечать системність термінології.

© М.Д. ГИЗБУРГ, 2021

Ключові слова: *системність, термін, кінцевий терміноелемент, іменник, прикметник, словотворчий суфікс, гібридний суфікс.*

Загальна постановка проблеми. Основною ознакою термінів є системність, якої досягають певним поєднанням терміноелементів. Так, системність однослівних термінів забезпечують насамперед за допомогою вископродуктивних кінцевих терміноелементів переважно грецького й латинського походження, які ввійшли в основні європейські мови та стали інтернаціональними. До них зокрема належать *-графія, -логія, -метрія, -скопія* (Селігей, 2014: 98, 183, 193–194, 256–257). Проте дуже часто однослівним терміном не вдається передати всі суттєві ознаки втямку¹, і тоді вживають багатослівних термінів, насамперед двослівних, побудованих за моделлю <прикметник> + <іменник>, де іменник – це термін, що позначає родовий утямок, а прикметник передає розрізняльну ознаку часто-густо через відношення до іншого втямку, тобто через асоціативні зв'язки. Наприклад, у двослівних термінах *електродинамічний сейсмоприймач* і *п'єзоелектричний сейсмоприймач* іменник *сейсмоприймач* називає родовий утямок (прилад, який сприймає механічні коливання ґрунту та перетворює їх на електричний сигнал), а відносні прикметники *електродинамічний* і *п'єзоелектричний* – розрізняльну ознаку: принцип роботи приладу.

В інтернаціональних двослівних термінах прикметники зазвичай мають чужомовне походження. З огляду на це правильно було б не безпосередньо запозичати ці чужомовні прикметники, бо тим самим українська мова запозичає також чужомовні прикметникові суфікси, а системно творити прикметники від співвідносних із ними чужомовних іменників, попередньо запозичивши та адаптувавши їх.

Як відомо (Кунець, 1963: 167; Грищенко, 1979: 147–148), найпоширенішим та найпродуктивнішим українським засобом творення відносних прикметників від чужомовних іменникових основ є суфікс *-н-*, який українізує і морфологічно адаптує чужомовну основу. Проте часто-густо українська мова запозичала чужомовного прикметника, а не творила прикметника від співвідносного запозиченого іменника. І тоді українські словотворчі суфікси приєднувалися до чужомовної прикметникової основи, у якій залишалися семантично порожні чужомовні прикметникові суфікси (наприклад: *-іс-*, *-ів-*, *-ал-*, *-ар-*), наслідком чого стала поява нових словотворчих суфіксів (суфіксів-інновацій) *-ичн-/-ічн-*, *-альн-/-іальн-*, *-арн-*, *-ивн-* (Грищенко, 1979: 148–149; Городенська, 1986: 206–

¹ З огляду на повернення в науковий обіг під орудою Інституту української мови та Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України репресованих словників «золотого десятиріччя» й поданої в них термінології в цій статті замість звичного терміна *поняття*, для якого в сучасній українській мові нема дієслова-мотиватора з потрібним значенням, ужито правильно побудованого, але безпідставно вилученого з ужитку й тому призабутого українського терміна *втямок* / *утямок*. Цей віддієслівний іменник, утворений за українською словотвірною моделлю від дієслова-мотиватора *втямити* / *утямити*, не є новотвір – його зафіксовано як відповідника рос. *понятие* в академічному Російсько-українському словнику за ред. А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова (Єфремов, 2017: 364), де його проілюстровано прикладом слововживання з твору І. Нечуя-Левицького, і в класичних українсько-російських словниках (Дубровський, 1918: 63, 330; Ізюмов, 1930: 151, 891). Слово *утямок* також зафіксовано в поважних правописних словниках (Ізюмов, 1931: 539; Панейко, 1941: 731; Рудницький & Церкевич, 1979: 731). Термін *утямок* поступово повертається до фахових текстів, зокрема правничих, див., наприклад: (Головатий, 2019: 68).

207, 212–213). Наприклад, українська мова запозичила з німецької іменника *Epos* і прикметника *episch*, які німецька своєю чергою запозичила зі старогрецької *ἔπος* і *ἐπικός* за латинського посередництва (Мельничук, 1982–2012: т. 2, 168). Через це українська мова засвоїла два словотвірно не пов'язані слова: іменник *ен/ос*² і прикметник *ен/ичн/ий*. Останній містить гібридний суфікс **-ичн-**, який є результатом поєднання німецького суфікса **-isch-** з українським **-н-**. Проте в сучасній фаховій мові виник прикметник *епосний* (СУМ20, n.d.), утворений уже від іменника *епос* за правилами українського словотвору.

Гібридні прикметникові суфікси **-ичн-/ічн-** виникають цілком природно, коли основа твірного запозиченого іменника має фіналь **-ук-/ік-** (наприклад, *гармоніка* → *гармонічний*), проте вони не потрібні, коли ця основа має фіналь **-ій-**, оскільки кінцевий приголосний [j] основ іменників на **-ія** є достатньою морфологічною умовою для приєднання суфікса **-н-** (наприклад: *екскурсія* → *екскурсійний*, *сесія* → *сесійний*, *інформація* → *інформаційний*) (Грищенко, 1979: 147–148; Городенська, 1986: 212). Це дало підставу закріпити у новій редакції Українського правопису *загальну норму*, відсутню в попередній редакції, про те, що «суфікс **-н-**(-ий) – один з основних прикметникових суфіксів, приєднуваний до основ іншомовних іменників на **-ія**: *гармонійний*, *емоційний*, *категорійний*, *коаліційний*, *традиційний*, *пропорційний* та ін.» (Український правопис, 2019: § 33, п. 1).

Загальність цієї норми полягає в тому, що її формула не містить винятків. Проте серед зазначених прикладів нема прикметників від іменників на **-графія**, **-логія**, **-метрія**, **-скопія**, можливо, тому, що від таких іменників зазвичай творили прикметники саме із суфіксом **-ичн-** (Грищенко, 1979: 149), хоча українські словники, видані й до 1991 р., фіксували поодинокі прикметники на **-ійний** і від таких іменників, наприклад: *аналогійний*, *мікроскопійний* тощо. У наш час іде стихійний процес творення прикметників на **-ійний** і від зазначених іменників за цією природною українською словотвірною моделлю.

Аналіз основних публікацій. За часів українізації запозичені прикметники, зокрема від іменників на **-ія**, досліджував П.Й. Горецький, який, проаналізувавши численні приклади із періодичних видань та словників Інституту української наукової мови, дійшов висновку, що «мова **вже** (наше виділення – М.Г.) виявляє нахил обминати чужомовний наросток, коли до того є змога» (Горецький, 1930: 27). Проте з припиненням у 1933 р. політики українізації сама думка про те, що українська мова може запозичати певні чужомовні прикметники, відкидаючи чужомовний прикметниковий суфікс, тоді як російська запозичила їх з подібним суфіксом, стала політично небезпечною і практично лишалася такою до кінця 80-х років ХХ ст. з невеликою «відлигою» із кінця 50-х до середини 70-х років ХХ ст. У цей «відлиговий» період з'явилося цікаве дослідження Г.Х. Щербатюк, у якому авторка зазначила, що відсутність семантичних відмінностей між прикметниками на **-ійний** та **-альний** (**-ональний**), **-ійний** та **-ичний** (**-ічний**) спричинило те, що в сучасній українській мові закріплюються форми на **-ійний**, хоча як терміни продовжують уживати спільнокореневих прикметників на **-альний** (**-ональний**) та **-ичний** (**-ічний**) (Щербатюк, 1974: 9–10).

² На українському ґрунті закінчення старогрецьких іменників у називному відмінку **-ос** у словах *ен/ос* і *косм/ос* стали сприймати як суфікс, тоді як у слові *хаос* – як частину кореня (Полюга, 2009: 119, 185, 446; Коршунов & Сабурова, 1979: 89).

Повноцінне очищення української термінології від слів, утворених за неприродними для української мови словотвірними моделями, і замінування їх спільнокореневими словами, побудованими природно, почалось лише з набуттям Незалежності. Так, у «Пропозиціях щодо вдосконалення української науково-технічної термінології», ухвалених 1992 р. на першій Міжнародній науково-технічній конференції «Проблеми української науково-технічної термінології», зазначено, що, творячи прикметники від чужомовних слів на **-ія**, українська мова виявляє стійку й виразну тенденцію використовувати словотвірний компонент **-ійн-** і що такий спосіб творення за своєю милозвучністю й економністю мовнограматичних засобів краще відповідає духові української мови (Пропозиція, 1992: п. 2). І хоча автори Пропозицій не наважилися поширити цей принцип на прикметники від назв науково-навчальних дисциплін і галузей знань на **-ія**, стихійний процес очищення почав охоплювати й ці прикметники.

На думку Л.П. Кислюк, активізація в українській мові «питомих словотвірних моделей лексики, які демонструють традиції національної самобутності в номінуванні», є виявом тенденції націоналізації (автохтонізації) словотвірної норми (Кислюк, 2012: 195–196).

У (Городенська, 2020) ґрунтовно досліджено «новітні тенденції до переважного використання національних зразків у прикметниковому словотворенні, а особливо в термінотворенні», суть яких «полягає в заміні їхніх гібридних словотвірних суфіксів **-ічн-/ичн-, -ивн-, -альн-, -арн- (-ярн-)**, утворених на основі чужомовних (переважно латинських) прикметникових словотвірних суфіксів **-іс-, -ів-, -ал-, -ар-,** а також складного суфікса **-іональн-**, питомим українським суфіксом **-н-**, безпосередньо поєднаним з основою іменників, що має кінцеве звукосполучення [ій]». Авторка тлумачить цю тенденцію як «синхронне морфолого-словотвірне перевнормування раніше запозичених прикметників», зазначаючи, що це перевнормування «відбувається вибірково і непослідовно». Тому «одні прикметники на **-ічний/-ичний** в ідіолекті певного автора вже перевнормовані, а структурно однотипні, які так само можуть бути перевнормованими, він уживає у традиційному словотвірному оформленні» (Городенська, 2020: 98).

У працях (Баган, 2017; Казиминова, 2013; Васецька, 2018) досліджено формальну та семантичну варіантність спільнокореневих прикметників і зазначено, що правильно обрати форму прикметника можна лише, зваживши на те, від якого іменника його утворено. Через це за наявності спільнокореневих іменників із різними значеннями виникають і відповідні спільнокореневі прикметники, наприклад, *синонімний* від *синонім*, *синонімійний* від *синонімія* (мовне явище) та *синонімічний* від *синоніміка* (наука про синонімію). Через своє словотвірне походження ці прикметники різняться значенням, і правильне вживання їх забезпечує точність найменування, що особливо принципово в термінології.

Проте в усіх зазначених працях спеціально не досліджено новітні тенденції творення прикметників від запозичених іменників на **-графія, -логія, -метрія, -скопія** і від співвідносних із ними іменників на **-граф, -лог, -метр, -скоп**. Саме це спонукало обрати такі прикметники об'єктом нашого дослідження.

Мета статті:

1) дослідити тенденції творення прикметників від запозичених іменників на **-графія, -логія, -метрія, -скопія**;

2) порівняти ці прикметники з утвореними від співвідносних іменників на *-граф*, *-лог*, *-метр*, *-скоп*.

Виклад основного матеріалу

1. Загальні положення

Предметом нашого досліджування будуть не самі по собі кінцеві терміноелементи *-граф* і *-графія*, *-лог* і *-логія*, *-метр* і *-метрія*, *-скоп* і *-скопія*, їх докладно описано в (Селігей, 2014: 97–98, 182–183, 192–194, 256–257), а інтернаціональні терміни, що містять їх та виникли і продовжують виникати в сучасних європейських мовах, й утворені від них прикметники. Річ у тім, що в Європі з часів Відродження панувала тенденція формувати термінологію на базі старогрецької (*скор.* ст.-грец.) та латинської (*скор.* лат.) мов. Пізніше збільшилася кількість інтернаціональних термінів, утворених у сучасних європейських мовах із використанням як греко-латинських, так і національних терміноелементів, а також поєднанням різномовних морфем (Ярцева, 1998: 159, 197, 253, 509). За умов нерівномірного розвитку науки і техніки в різних країнах часто-густо відбувається так, що країна, яка має пріоритет у певній предметній сфері, поширює інформацію про науково-технічні досягнення своєю національною мовою, що сприяє проникненню термінів цієї мови в інші національні мови (Авербух, 2006: 29), а згодом ці терміни стають інтернаціональними. З плином часу роль провідного «творця» термінів переходила від однієї європейської мови до іншої. З XVIII і до останньої третини XIX ст. це була французька, з останньої третини XIX ст. (після об'єднання німецьких держав навколо Пруссії та її перемоги у франко-пруській війні) до першої третини XX ст. (до захоплення влади націонал-соціалістами) – німецька, а з другої третини XX ст. і дотепер – англійська (Селігей, 2014: 17), оскільки під час Другої світової війни та в повоєнні роки основний поступ у багатьох напрямках науково-технічного прогресу значною мірою відбувався й відбувається у англійськомовних країнах. Щодо мов-посередників, то в українську мову чужа лексика й термінологія проникала найчастіше через старослов'янську (з XI ст.), польську (з XIV ст.) та російську (з XVIII ст.) (Селігей, 2014: 16). Проте визначити шлях засвоєння (мову-першоджерело, мови-посередники) і час засвоєння українською мовою переважної більшості конкретних термінів із розглядуваними кінцевими терміноелементами та утворених від них прикметників практично неможливо. Тому далі в разі потреби будемо подавати відповідники трьома основними західноєвропейськими мовами: французькою (*скор.* фр.); німецькою (*скор.* нім.); англійською (*скор.* англ.).

Основним джерелом для аналізування масивів науково-технічних термінів-іменників із зазначеними кінцевими терміноелементами та співвідносних із ними прикметників обрано академічний³ словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а), електронну версію якого викладено на сайті <https://e2u.org.ua/>.

2. Прикметники від іменників на *-графія*

Терміноелемент *-графія* запозичений в українську мову за посередництвом лат. *-graphia* та західноєвропейських мов (фр. *-graphie*; нім. *-graphie*; англ. *-graphy*) зі ст.-грец. *-γραφία* у складі слів *βιβλιογραφία* «переписування книжок», *γεωγραφία* «землеопис», *καλλιγραφία* «гарне письмо», *орфоγραφία* «пра-

³ Прикметник *академічний* не новотвір, його зокрема вжито ще 1990 року в післяслові О.Т. Горбача до праці С.С. Смеречинського «Нариси з української синтакси» (Горбач, 1990: 12).

вопис», *полуграфія* «плідне письменництво» тощо. Кінцевий терміноелемент **-урафія** утворений за допомогою *ст.-грец.* суфікса **-іа** «опредметнена якість» від *ура́фω* «креслю, дряпаю; пишу, зображую». У сучасній українській мові терміноелемент **-графія** набув таких трьох основних значень: 1) «спосіб або процес записування, креслення, відображення», наприклад, у термінах *голографія, термографія, хроматографія* тощо; 2) «написане», наприклад, у термінах *біографія, монографія* тощо; 3) «описова або прикладна наука», наприклад, у термінах *географія, картографія, лексикографія* тощо (Селігей, 2014: 98, 153–154).

Співвідносивши із терміноелементом **-графія** в трьох його значеннях є терміноелемент **-граф** з такими трьома значеннями 1) «записувальний, відтворювальний прилад» (український синонім **-писець**), наприклад, у термінах *барограф, термограф, хроматограф* тощо; 2) «напис, текст, малюнок», наприклад, у термінах *автограф, епіграф, параграф* тощо; 3) «особа, яка пише; науковець», наприклад, у термінах *географ, картограф, лексикограф* тощо (Селігей, 2014: 97–98).

Словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а) містить як головні слова 167 термінів-іменників на **-графія** і 102 прикметники (99 на **-графічний**⁴ і три на **-графійний**). Також подано 159 термінів на **-граф** і п'ять утворених від них прикметників на **-графний**. Окрім того, є також 11 математичних термінів, у яких **граф** – це корінь, і від них чотири прикметники на **-овий** (*графовий, мультиграфовий, надграфовий, нуль-графовий*).

Розглянувши цей масив іменників і прикметників, можна зробити такі висновки:

1) процес перевнормування усталених прикметників на **-графічний** тільки розпочався і, можливо, тому лише для трьох найпоширеніших іменників (*кристалографія, метеорографія, томографія*) подано дві паралельні форми прикметників: на **-ічний** та на **-ійний**;

2) українські словотвірні моделі дають змогу розрізнити прикметники від спільнокореневих іменників на **-графія** і на **-граф**. Проте дуже мала кількість поданих у словнику прикметників на **-графний** не дають змогу правильно будувати терміни на позначання важливих складників приладів. Через це у фахових текстах замість *хроматографні колонки* можна побачити *колонки хроматографа* або *хроматографічні колонки*;

3) треба суфіксально розрізнити й правильно вживати прикметники: *мікрографійний* (англ. micrographic) від *мікрографія* (спосіб виготовлення фоторепродукцій із сильним зменшенням) і *мікрографічний* (англ. micrographics) від *мікрографіка* (зображення, що складається з літер тексту з висотою мікрошрифту); *монографійний* (англ. monograph, monographic) від *монографія* (наукова праця) і *монографічний* (англ. monographics) від *монографіка* (комп.).

3. Прикметники від іменників на **-логія**

Терміноелемент **-логія** запозичений в українську мову за посередництвом *нлат.*⁵ **-logia** та західноєвропейських мов (*фр.* **-logie**; *нім.* **-logie**; *англ.* **-logy**) зі

⁴ Окрім того, словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а) містить як головне слово також прикметник *графічний*, утворений за українськими словотвірними моделями від іменників *графік* і *графіка*.

⁵ **Новолатинська мова** (*скор.* *нлат.*; *англ.* New Latin, Neo-Latin) – форма латини, застосовувана з епохи Відродження (приблизно з XVI ст.), особливо в науковій літературі, для наукової номенклатури тощо (Collins, n.d.).

ст.-грец. *-λογία* у складі слів *архаїологія* «наука про давнину», *етимологія* «першозначення слова», *філологія* «любов до наукових бесід і занять», *фрсіологія* «природознавство» тощо. Кінцевий терміоелемент *-λογία* утворений за допомогою ст.-грец. суфікса *-ία* «опредметнена якість» від *λόγος* «мова, слово; значення; твір, тема; утямок; розум, розумова здатність; (наукове) пояснення; наука». У сучасній українській мові терміоелемент *-логія* набув таких чотирьох основних значень: 1) «знання, наука, розділ наукової дисципліни» (український синонім *-знавство*), наприклад, у термінах *біологія*, *етимологія*, *філологія* тощо; 2) «учення, доктрина, уявлення», наприклад, у термінах *есхатологія*, *ідеологія*, *міфологія* тощо; 3) «слово, вислів», наприклад, у термінах *гаплологія*, *тавтологія*, *термінологія* тощо; 4) «твір», наприклад, у термінах *антологія*, *дилогія*, *трилогія* тощо (Селігей, 2014: 153–154, 183).

Співвідносним із терміоелементом *-логія* у перших двох його значеннях є терміоелемент *-лог* з такими двома значеннями: 1) «науковець, учений» (український синонім *-знавець*), наприклад, у термінах *біолог*, *етимолог*, *філолог* і т.п.; 2) «особа певного роду діяльності або занять», наприклад, у термінах *астролог*, *ідеолог*, *теолог* і т.п. (Селігей, 2014: 182–183).

Словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а) містить як головні слова 167 термінів-іменників на *-логія* і 121 прикметник (109 на *-логічний*⁶ і 12 на *-логічний*). Також подано 41 термін на *-лог* і дев'ять утворених від них прикметників на *-логовий*.

Розглянувши цей масив іменників і прикметників, можна зробити такі висновки:

1) процес перевнормування усталених прикметників на *-логічний* іде активніше, ніж прикметників на *-графічний*. Окрім дев'яти паралельних форм прикметників на *-ічний* та на *-ійний*, від трьох відносно новозапозичених іменників: *ізотопологія* (відмінність в ряду хімічних частинок за числом ізотопних заміщень); *палеогляціологія* (галузь гляціології, що вивчає льоди минулого); *ферміологія* (наука про структуру поверхні Фермі та її характеристики) подано прикметники лише на *-ійний*;

2) малу кількість поданих у словнику прикметників на *-логовий* можна пояснити тим, що переважна більшість термінів на *-лог* – це назви осіб, прикметники від яких, по-перше, творять за іншими моделями, а по-друге, не подають у термінологічних словниках;

3) подані у словнику прикметники на *-логовий* утворені від іменників на *-лог*, що переважно мають значення «слово, текст, мова, мовлення» (Селігей, 2014: 182), наприклад: *діалог* → *діалоговий*, *ізолог* (зашифрований текст) → *ізологовий*; *каталог* → *каталоговий* тощо;

4) українські словотвірні моделі дають змогу розрізнати прикметники від спільнокореневих іменників, наприклад: *аналогічний* від *аналогія* і *аналоговий* від *аналог*; *гомологічний* від *гомологія* (Опейда & Швайка, 2017: 104) і *гомологовий* від *гомолог* (Опейда & Швайка, 2017: 104) тощо.

Процес перевнормування усталених прикметників на *-логічний* поширився й на мовознавчу термінологію. Наведемо кілька прикладів з авторитетних мовознавчих праць.

⁶ Окрім того, словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а) містить як головні слова ще 6 прикметників із суфіксом *-ічн-*, утворених за українськими словотвірними моделями: або суфіксальним способом від іменників *логіка*, *металогіка* тощо, або префіксально від прикметника *логічний*.

Приклад 1. У новому могилянському підручнику з морфеміки, словотвору й морфології подано таку примітку: «Усталені в науковій мовознавчій традиції терміни *морфологічна категорія, морфологічні одиниці, морфологічне слово, морфологічний аналіз, морфологічне значення, морфологічні / неморфологічні способи словотворення* тощо в цьому підручнику замінені сучасними – відповідно: *морфологічна категорія, морфологічні одиниці, морфологічне слово, морфологічний аналіз, морфологічне значення, морфологічні / неморфологічні способи словотворення* тощо. Цього принципу автори дотримуються і в цитованому (ілюстрованому⁷) матеріалі» (Лаврінець, Симонова & Ярошевич, 2019: 8). Хоча примітка стосується лише до одного прикметника *морфологічний*, авторки підійшли до термінотворення системно – у всьому підручнику аналогічно утворено прикметники від інших чужомовних термінів на *-ія* та похідні відприкметникові іменники: *антонімія* → *антонімічний* (с. 40); *морфологія* → *морфологічний* (с. 68); *омонімія* → *омонімічний* → *омонімічність* (с. 35); *полісемія* → *полісемічний* (с. 34); *синонімія* → *синонімічний* (с. 37, 39); *термінологія* → *термінологічний* (с. 103); *фразеологія* → *фразеологічний* (с. 9) → *фразеологічність* (с. 125) тощо.

Приклад 2. У назві та в тексті статті А.П. Загнітка (Загнітка, 2011: 104–106, 112) ужито прикметника *типологічний*, а в тексті статті (Загнітка, 2019: 79) – прикметника *характерологічний*.

Приклад 3. У статті П.Ю. Гриценка (Гриценка, 2017: 14) чотири рази повторено прикметника *етимологічний*.

Приклад 4. У докторській дисертації Н.В. Кобченко (Кобченко, 2018) ужито таких прикметників: *етимологічний* (с. 121), *методологічний* (с. 22), *морфологічний* (с. 34), *психологічний* (с. 310), *типологічний* (с. 25), *термінологічний* (с. 38), *фізіологічний* (с. 261).

4. Прикметники від іменників на *-метрія*

Терміноелемент *-метрія* запозичений в українську мову за посередництвом лат. *-metria* та західноєвропейських мов (фр. *-métrie*; нім. *-metrie*; англ. *-metry*) зі ст.-грец. *-μετρία* у складі слів *μεσομετρία* «межування», *ίσομετρία* «рівномірність», *στερεομετρία* «вимірювання твердих тіл», *συμμετρία* «співмірність» тощо. Кінцевий терміноелемент *-μετρία* утворений за допомогою ст.-грец. суфікса *-ία* «опредметнена якість» від *μέτρον* «міра, довжина, норма, пропорція» або *μέτρον* «вимірюю». У сучасній українській мові терміноелемент *-метрія* набув таких двох основних значень: 1) «метод вимірювання, спосіб вимірювання певних параметрів», наприклад, у термінах *дозиметрія, пірометрія, термометрія*; 2) «галузь науки, яка застосовує або розробляє методи вимірювання», наприклад, у термінах *геометрія, стереометрія, тригонометрія* (Селігей, 2014: 153, 193–194). Є ще запозичені терміни на *-метрія* (наприклад, *асиметрія, ізометрія, симетрія* тощо), що не підпадають під подані основні значення, але пов'язані із вимірюванням, сумірністю тощо (СУМ20, n.d.).

Співвідносним із терміноелементом *-метрія* у першому його значенні в сучасних європейських мовах є терміноелемент *-метр* у значенні «вимірювальний пристрій» (український синонім *-мір*), наприклад: *барометр, дозиметр, пірометр, термометр* (Селігей, 2014: 192). Від окремих назв галузей наук на *-метрія* сформувалася назва фахівця (викладача) на *-метр*, наприклад, *геометр*

⁷ На нашу думку, книжка може бути *ілюстрована*, якщо вона має, містить ілюстрації, а матеріал має бути *ілюстративним*, бо він є ілюстрацією чого-небудь (СУМ20, n.d.).

[англ. *geometer* (Андрусин & Крет, 1981: 140), *geometrician* (Кочерга & Мейнарович, 2010а: 206)]. Окрім того, у науково-технічній термінології кінцевий терміоелемент **-метр** має ще два значення 1) «довжина», наприклад, у термінах *діаметр*, *периметр*; 2) «одиниця виміру», наприклад, у термінах *кілометр*, *кубометр*, *міліметр*, *сантиметр* (Селігей, 2014: 192).

Словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а) містить як головні слова 225 термінів-іменників на **-метрія** і 254 прикметники (218 на **-метричний**⁸ і 36 на **-метрійний**). Також подано 368 термінів на **-метр** і 46 утворених від них прикметників на **-метровий**.

Розглянувши цей масив іменників і прикметників, можна зробити такі висновки:

1) процес перевнормовування усталених прикметників на **-метричний** іде активніше, ніж прикметників на **-логічний**. Окрім 29 паралельних форм прикметників на **-ічний** та на **-ійний**, від семи іменників на **-метрія** подано прикметники лише на **-ійний**;

2) українські словотвірні моделі дають змогу розрізнити прикметники від спільнокоренових іменників, наприклад: *манометрійний* від *манометрія* і *манометровий* від *манометр* тощо.

5. Прикметники від іменників на **-скопія**

Терміоелемент **-скопія** запозичений в українську мову з *нлат.* **-scopia** та західноєвропейських мов (*фр.* **-scopie**; *нім.* **-skopie**; *англ.* **-scopy**). Кінцевий терміоелемент **-scopia** утворений за допомогою *лат.* суфікса **-ia** «опредметнена ознака, властивість» від *нлат.* терміоелемента **-scop** «пристрій для спостереження, оглядання, показування». Його вперше вжито, мабуть, у *нлат.* *uroscopia* «аналіз сечі» (1646) та *англ.* *microscopy* «мікроскопія» (близько 1660). У сучасній українській мові терміоелемент **-скопія** набув значення «метод інструментального оглядання, спостереження» (Селігей, 2014: 155, 256–257).

Оскільки найпоширенішим спостережним пристроєм є *мікроскоп*, спочатку розглянемо похідні від нього іменники та прикметники. У (СУМ20, n.d.) зафіксовано два спільнокоренові іменники (*мікроско́п* і *мікроскопі́я*) і два прикметники: *мікроско́пний* («прикм. до мікроско́п») і *мікроскопі́чний* (який має три значення: 1) «зроблений, проведений за допомогою мікроскопа»; 2) «який можна побачити тільки за допомогою мікроскопа»; 3) *перен.* «дуже малий, незначний за розміром»). Згідно із (Сікорська, 1995: 121) прикметник *мікроскопі́чний* утворений від *мікроскоп*, хоча, на нашу думку, для цього нема словотвірної підстави.

Проте ще в академічному Російсько-українському словнику за ред. А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова (Кримський, 2017: 531) як відповідники *рос.* *микроскопический* і *микроскопичный* подано *мікроскопі́чний* і *мікроскопі́йний* (останній проілюстровано прикладом *Мікроскопі́йна клітка* з твору Івана Франка), а як відповідники *рос.* *микроскопный* – *мікроско́пний* і *мікроско́повий*. У ще двох словниках «золотого десятиріччя» (Ізюмов, 1926:

⁸ Окрім того, словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а) містить як головні слова ще вісім прикметників із суфіксом **-ічний**, утворених за українськими словотвірними моделями від іменників *ергонометрика*, *квасиметрика*, *метрика*, *напівметрика*, *псевдометрика*, *параметрика*, *ультраметрика*, *хеметрика*. Є ще кілька прикметників із суфіксом **-ічний**, походження яких вимагає додаткового вивчення, оскільки словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а) не містить пов'язаних з ними іменників.

260; Ізюмов, 1930: 403) як відповідник *рос. микроскопический* подано лише *мікроскопійний*.

Виданий уперше 1955 року в Канаді загальномовний словник (Андрусишин & Крет, 1981: 499) з двох розглядуваних іменників містить лише один (*мікроскоп*). Проте в ньому подано чотири прикметники: *мікроскопний* та *мікроскоповий* як відповідники *англ. of a microscope*; *мікроскопійний* та *мікроскопичний* як відповідники *англ. microscopic*.

Словник (Кочерга & Мейнарович, 2010а) містить як головні слова 54 терміни-іменники на *-скопія* і 57 прикметників (42 на *-скопичний*⁹ і 15 на *-скопійний*). Також подано 114 термінів-іменників на *-скоп* і 67 утворених від них прикметників на *-скопний*.

Розглянувши цей масив іменників і прикметників, можна зробити такі висновки:

1) прикметники на *-скопійний* фіксують ще з 20-х років ХХ ст.;

2) іде процес перевнормування усталених прикметників на *-скопичний*: окрім дев'яти паралельних форм прикметників на *-ичний* та на *-ійний*, від чотирьох іменників на *-скопія* подано прикметники лише на *-ійний*;

3) не кожен спостережний пристрій дав назву відповідному інструментальному методу за викладеною вище моделлю на *-скопія*. Наприклад, від терміна *гіроскоп* (фізичний прилад, який дає змогу визначити кутову швидкість рухомого об'єкта або кут його повороту) утворився термін *гіроскопіка* (*англ. gyroscoptic*), який є назвою розділу механіки, що досліджує самі гіроскопи та використання їх для керування та стабілізування (Merriam-Webster, n.d.). А від іменника *гіроскопіка* природно утворено прикметника *гіроскопичний* (*англ. gyroscoptic*) (Кочерга & Мейнарович, 2010а: 216);

4) у деяких випадках іменники на *-скопія* не мають співвідносного іменника на *-скоп*. Наприклад, термін *макроскопія* («дослідження об'єктів неозброєним оком») принципово не може мати співвідносного пристрою. Проте як антонім до *мікроскопичний* виник прикметник *макроскопичний* [«який можна бачити неозброєним оком»] (СУМ20, n.d.). У фізичній термінології він набув ще такого значення: «якого можна описати статистичними властивостями великої кількості частин» (Collins, n.d.);

5) щоб забезпечити точність найменування, особливо принципове в термінології, треба утворювати прикметники за питомими українськими моделями й правильно вживати їх:

– від назв пристроїв на *-скоп* треба творити відносні прикметники на *-скопний*. Наприклад: *мікроскопний зонд* (тобто зонд мікроскопа, *англ. microscope cantilever*) (Кочерга & Мейнарович, 2010: 126), *мікроскопний штатив* (тобто штатив мікроскопа, *англ. microscope stand*) (Кочерга & Мейнарович, 2010а: 1525);

– від назв методів на *-скопія* треба творити відносні прикметники на *-скопійний*. Наприклад: *мікроскопійний електрофорез* (*англ. microscopie electrophoresis*) – метод досліджування електрофорезу окремих частинок за допомогою мікроскопії. Тому, на нашу думку, приклад *мікроскопна стоматологія* у (СУМ20, n.d.) хибний, а лікування зубів із використанням певних ін-

⁹ Серед цих прикметників є кілька, значення яких мають опосередкований зв'язок із розглядуваними іменниками, наприклад: *напівмікроскопичний*, *немікроскопичний*, *субмікроскопичний*, *ультрамікроскопичний* тощо.

струментальних методів спостереження (*англ.* microscopic stomatology) українською правильно називати *мікроскопійною стоматологією*;

б) прикметники на *-скопійний* у разі потреби можуть набувати якісних значень, наприклад: *мікроскопійна доза*.

Висновки:

1. Через високу продуктивність творення інтернаціональних термінів на *-графія, -логія, -метрія, -скопія* та вживання похідних від них прикметників у двослівних термінах, побудованих за моделлю <прикметник> + <іменник>, в українських термінологів постійно буде виникати потреба творити прикметники від новозапозичуваних іменників, і тут найважливіше встановити певні принципи цього позичання.
2. Гібридні прикметникові суфікси, утворені поєднанням українського суфікса *-н-* із чужомовними прикметниковими суфіксами, у переважній більшості прикметників є семантично порожніми і через це надлишковими, і тому сьогодні, коли українська мова почала вільно функціонувати, активізувалася питома продуктивна словотвірна модель творення прикметників на *-ійний* від чужомовних іменників на *-ія*, закріплена в новій редакції Українського правопису (Український правопис, 2019: § 33, п. 1).
3. Показано, що ця продуктивна словотвірна модель почала поширюватися й на прикметники від іменників на *-графія, -логія, -метрія, -скопія*, хоча на сьогодні зроблено тільки перші кроки на шляху до надання зовнішній формі запозичених прикметників питомих українських рис.
4. Намагання фахівців переглянути колишні процеси словотворення, зважити на власне українські традиції освоєння чужомовних засобів, увідповіднити їх із найпродуктивнішими словотвірними моделями української мови, у (Городенська, 2020: 98) розтлумачено як «синхронне морфолого-словотвірне перевнормування раніше запозичених прикметників».
5. Заміна усталених термінологійних прикметників правильними із словотвірного погляду конче потрібна, щоб забезпечити системність української термінології й сприяти захисту самобутності українського словотворення перед напливом нових запозичень.

З огляду на це **пропонуємо**:

1. Термінологам, мовознавцям і фахівцям конкретних наук у своїх працях, керуючись нормою (Український правопис, 2019: § 33, п. 1), системно творити прикметники на *-ійний* від усіх без винятку чужомовних іменників на *-ія*, як усталених, так і новозапозичуваних. Це стосується зокрема до іменників на *-графія, -логія, -метрія, -скопія*.
2. Укладачам словників, зокрема фахових, подавати від всіх чужомовних іменників на *-ія* насамперед прикметники на *-ійний*. Якщо ж є потреба фіксувати раніше запозичені форми на *-ічний* із тим самим значенням, то ставити їх на друге місце з певними позначками (наприклад, *застарілий, не рекомендовано* тощо), коли ці форми не мають додаткових значень.
3. Розробникам стандартів уживати прикметників на *-ійний* від чужомовних іменників на *-ія*, насамперед новозапозичуваних, а також від усталених, якщо ці форми на *-ійний* вже зафіксовано в словниках або авторитетних працях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авербух, К.Я. (2006). *Общая теория термина*. Москва: Изд-во МГОУ.
2. Андрусишин, К.Г. & Крет, Й.Н. (1981). *Українсько-англійський словник*. 2-ге вид. Торонто: University of Toronto Press.
3. Баган, М.П. (2017). Паронімія в сучасній українській лінгвістичній термінології: причини й тенденції розвитку. *Наук. вісн. Дрогобицького держ. педагогічного ун-ту ім. Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*, 8(1), 5–10.
4. Васецька, О.І. (2018). *Формальна та семантична варіантність синтаксичних термінів* [Дис. ... канд. філол. н.]. Інститут української мови НАН України.
5. Головатий, С. (2019). Коментар документа Венеційської Комісії «Доповідь про правовладдя». У *Доповідь про правовладдя. Венеційська комісія: доповідь, коментар* (с. 28–70). USAID.
6. Горбач, О. (1990). С. Смеречинського «Нариси з української синтакси». У Сергій Смеречинський. *Нариси з української синтакси у зв'язку з фразеологією та стилістикою*. Харків, 1932 (с. 9–17). Мюнхен: Український вільний університет.
7. Горецький, П. (1930). Чужомовні наростки в запозичених прикметниках в українській мові. *Вісник Інституту української наукової мови*, 2, 22–27.
8. Городенская, Е.Г. (1986). Словообразование имен прилагательных. В *Украинская грамматика* (с. 205–221). Киев: Наукова думка.
9. Городенська, К. (2020). Морфолого-словотвірне перевнормування запозичених прикметників в усталених словосполученнях. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*, 1 (43), 92–99.
10. Гриценко, П. (2017). Парадигма обов'язку з перспективи часу (з нагоди 25-річчя створення Інституту української мови НАН України). *Українська мова*, 1, 3–17.
11. Грищенко, А.П. (1979). Суфіксальний словотвір прикметників в українській мові. У *Словотвір сучасної української літературної мови* (с. 119–170). Київ: Наукова думка.
12. Дубровський, В. (1918). *Словник українсько-московський*. Вид. шосте. Київ: Рідна мова.
13. Єфремов, С. (Гол. ред.) (2017). *Російсько-український словник* (Т. 3. О–П. Вип. 2. Поле-Пячение). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго (Репринт з видання 1928 р.).
14. Загнітко, А. (2011). Частки в системі службових частин мови: типологічний і лексикографічний вияви. *Лінгвістичні студії*, 22, 104–115.
15. Загнітко, А. (2019). Новітні процеси в сучасному об'єктивному синтаксисі: типологія і функції. В *У вимірах слова: зб. наук. праць на пошану професора Ірини Кочан* (с. 77–89). Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
16. Ізюмов, О. (1926). *Російсько-український словник*. Київ: Книгоспілка.
17. Ізюмов, О. (1930). *Українсько-російський словник: за новим правописом*. Харків; Київ: Держ. вид-во України.
18. Ізюмов, О. (1931). *Правописний словник*. Харків: Держ. вид-во «Радянська школа».
19. Казмирова, І.А. (2013). Ономастична термінологія української мови в аспекті проблеми гармонізації. *Мова і культура*, 16, Т. 2, 186–193.
20. Кислюк, Л.П. (2012). Динаміка словотвірної норми: тенденція націоналізації. У Jarmila Kredátusová (Ed.). *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry* (с. 193–208). Prešov: Filozofická fakulta.
21. Кобченко, Н.В. (2018). *Явища подвійності й перехідності в системі синтаксичних зв'язків сучасної української мови* [Дис. ... докт. філол. н.]. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.
22. Коршунов, С.И. & Сабурова, Г.Г. (1979). *Краткое методическое пособие по разработке и упорядочению научно-технической терминологии*. Москва: Наука.

23. Кочерга, О. & Мейнарович, Є. (2010). *Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки). Частина I – англійська-українська*. Вінниця: Нова книга.
24. Кочерга, О. & Мейнарович, Є. (2010а). *Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки). Частина II – українсько-англійська*. Вінниця: Нова книга.
25. Кримський, А. (Гол. ред.) (2017). *Російсько-український словник* (Т. 2. 3–Н. Вип. 2. Л–Намыкивать). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго (Репринт з видання 1932 р.).
26. Кунець, І.І. (1963). Прикметники з суфіксом -н-ий у давньоруській і в українській мовах. *Питання слов'янського мовознавства*, 7–8, 166–178.
27. Лаврінець, О.Я., Симонова, К.С. & Ярошевич, І.Я. (2019) *Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія».
28. Мельничук, О.С. (Гол. ред.) (1982–2012). *Етимологічний словник української мови* (Т. 1–6). Київ: Наукова думка.
29. Опейда, Й. & Швайка, О. (2017). *Глосарій термінів з хімії*. Київ: вид. друге, електронне. URL: ГЛОСАРИЙ Й Опейда, ОлШвайка2017 ISBN 978 966 02 8317 6 (e2u.org.ua)
30. Панейко, О. (1941). *Правописний словник*. Львів: Укр. вид-во.
31. Полюга, Л.М. (2009). *Словник українських морфем: понад 45 000 слів*. Київ: Довіра.
32. Пропозиції щодо вдосконалення української науково-технічної термінології. Додаток до Ухвали першої Міжнар. наук. конф. «Проблеми української науково-технічної термінології» (1992). *Науково-технічне слово*, 1(2), 12–16.
33. Рудницький, Яр. & Церкевич, К. (1979). *Правописний словник української мови*. Нью-Йорк; Монреаль: Науково-дослідне товариство української термінології.
34. Селігей, П.О. (2014). *Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові*. Київ: Академперіодика.
35. Сікорська, З.С. (1995). *Українсько-російський словотворчий словник*. Київ: Освіта.
36. СУМ20 (n.d.). *Словник української мови online* (Т. 1–11). URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>.
37. *Український правопис*. (2019). Київ: Наук. думка.
38. Щербатюк, Г.Х. (1974). *Общекорневые имена прилагательные в современном украинском литературном языке* [Автореф. дис. ... канд. філол. н.]. Інститут мовознавства ім. А.А. Потебни.
39. Ярцева, В.Н. (Ред.) (1998). *Языкознание: Большой энциклопедический словарь*. Москва: Большая Российская энциклопедия.
40. Collins (n.d.). Macroscopic. In *Collins free online English dictionary*. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
41. Merriam-Webster (n.d.). Gyroscopics. In *Merriam-Webster online dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com>

Mykhailo Ginzburg

PROPOSALS ON ADJECTIVE FORMATION FROM BORROWED TERMS IN
-ГРАФІЯ, -ЛОГІЯ, -МЕТРІЯ, -СКОПІЯ

The article reviews the tendencies of activating the specific productive pattern for adjective formation in *-ійний* from the borrowed terms in *-ія*. These tendencies were normalized in the current edition of the “Ukrainian Orthography” of 2019.

The theoretical basis of this study was the fundamental work of Kateryna Horodenska, which shows that for the nouns in *-ія* the hybrid adjective derivational suffixes *-ічн-/-ичн-*, formed on the basis of the foreign adjective suffix *-іс-*, are not required and it would be advisable to directly attach the specific Ukrainian suffix *-н-* to the borrowed noun stems.

The main source chosen for analyzing the arrays of noun terms in *-графія, -логія, -метрія, -скопія* and related adjectives is the Academic Ukrainian-English Dictionary of Scientific Language (Physics and Related Sciences), the electronic version of which is available at <https://e2u.org.ua/>.

It is shown that the adjective formation pattern in *-ійний* began to be spontaneously applied to the adjectives from nouns in *-графія, -логія, -метрія, -скопія*. In addition, quantitative assessments of the synchronous morphological and word-formative re-normalization of previously borrowed adjectives are presented, which shows that today only the first steps have been taken towards adapting the external forms of borrowed adjectives to the specific Ukrainian features.

Proposals are made to maintain this tendency in the Ukrainian adjective formation, in particular:

1) in scientific works systematically to form and use adjectives in *-ійний* from all borrowed nouns in *-ія* without exception, both commonly used and newly borrowed;

2) in terminological dictionaries to include first of all the adjectives in *-ійний* from all borrowed nouns in *-ія* and, if necessary, to enter previously borrowed forms in *-ічний/-ичний* of the same meaning and to put them in the second place with certain marks (for example, *obsolete, not recommended* etc., if these forms have no additional meanings);

3) in drafting standards to form and use the adjectives in *-ійний* which are derived from borrowed nouns in *-ія*, first of all newly borrowed, and also from those of common usage, if these adjectives in *-ійний* are already included in the dictionary or authoritative scientific works.

It is noted that this is the only way to ensure the consistency of the Ukrainian terminology and contribute to protection of the originality of Ukrainian word formation against the influx of numerous new borrowings.

Key words: consistency, term, end term element, noun, adjective, derivational suffix, hybrid suffix.

REFERENCES

1. Andrusyshyn, C.H. & Krett, J.N. (1981). *Ukrainian-English dictionary*. 2nd ed. Toronto: University of Toronto Press.
2. Averbuh, K.Ja. (2006). *Obshhaja teorija termina*. Moskva: Izd-vo MGOU (in Russ.).
3. Bahan, M.P. (2017). Paronimiia v suchasni ukrainskii lnhvistychnii terminolohii: prychny y tendentsii rozvytku. *Nauk. visn. Drohobytskoho derzh. pedahohichnoho un-tu im. Ivana Franka. Ser.: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 8(1), 5–10 (in Ukr.).
4. Collins (n.d.). Macroscopic. In *Collins free online English dictionary* Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
5. Dubrovskiy, V. (1918). *Slovyuk ukrainsko-moskovskiy*. 6th ed. Kyiv: Ridna mova (in Ukr./Russ.).
6. Holovatyi, S. (2019). Komentar dokumenta Venetsiiskoi Komisii «Dopovid pro pravovladdia». In *Report on the Rule of Law, Venice Commission: report, commentary* (pp. 28–70). USAID (in Ukr.).
7. Horbach, O. (1990). S. Smerechynskoho «Narysy z ukrainskoi syntaksy». In *Serhii Smerechynskiy Narysy z ukrainskoi syntaksy u zviazku z frazeolohiieiu ta stylistykoiu. Kharkiv, 1932.* (pp. 9–17). Munich: Ukrainskiy vilnyi universytet [Ukrainian Free University] (in Ukr.).

8. Horetskyi, P. (1930). Chuzhomovni narostky v zapozychenykh prykmetnykakh v ukrainskii movi. *Visnyk Instytutu ukrainskoi naukovoï movy*, 2, 22–27 (in Ukr.).
9. Horodenska, K. (2020). Morfoloho-slovotvirne perevnormuvannia zapozychenykh prykmetnykiv v ustalenykh slovospoluchenniakh. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 1(43), 92–99 (in Ukr.).
10. Horodenskaja, E.H. (1986). Slovoobrazovanie imen prilagatel'nyh. In *Ukrainskaja grammatika* (pp. 205–221). Kiev: Naukova dumka (in Russ.).
11. Hryshchenko, A.P. (1979). Sufiksalni slovtvir prykmetnykiv v ukrainskii movi. In *Slovtvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* (pp. 119–170). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
12. Hrytsenko, P. (2017). Paradyhma oboviazku z perspektyvy chasu (z nahody 25-ricchhia stvorennia Instytutu ukrainskoi movy NAN Ukrainy). *Ukrainska mova*, 1, 3–17 (in Ukr.).
13. Iziumov, O. (1926). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk*. Kyiv: Knyhospilka.
14. Iziumov, O. (1930). *Ukrainsko-rosiiskyi slovnyk: za novym pravopysom*. Kharkiv; Kyiv: Derzh. vyd-vo Ukrainy.
15. Iziumov, O. (1931). *Pravopysnyi slovnyk*. Kharkiv: Derzh. vyd-vo «Radianska shkola».
16. Jarceva, V.N. (Ed.) (1998). *Jazykoznanie: Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar'*. Moskva: Bol'shaja Rossijskaja jenciklopedija (in Russ.).
17. Kazymyrova, I.A. (2013). Onomastychna terminolohiia ukrainskoi movy v aspekti problemy harmonizatsii. *Mova i kultura*, 16, Vol. 2, 186–193 (in Ukr.).
18. Kobchenko, N.V. (2018). *Yavyshcha podviinosti y perekhidnosti v systemi syntaksychnykh zviazkiv suchasnoi ukrainskoi movy* [Unpublished doctoral thesis]. Taras Shevchenko National University of Kyiv (in Ukr.).
19. Kocherha, O. & Meinarovich, E. (2010). *English-Ukrainian-English dictionary of scientific language (physics and related sciences)*. Part I – English-Ukrainian. Vinnytsia: Nova knyha.
20. Kocherha, O. & Meinarovich, E. (2010a). *English-Ukrainian-English dictionary of scientific language (physics and related sciences)*. Part II – Ukrainian-English. Vinnytsia: Nova knyha.
21. Korshunov, S.I. & Saburova, G.G. (1979). *Kratkoe metodicheskoe posobie po razrabotke i uporyadocheniju nauchno-tehnicheskoi terminologii*. Moskva: Nauka (in Russ.).
22. Krymskyi, A. (Head ed.) (2017). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk* (V. 2: Z–N, 2. L-Namykyvat). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (Reprint from ed. 1932).
23. Kunets I.I. (1963) Prykmetnyky z sufiksom -n-yi u davnoruskii i v ukrainskii movakh. *Pytannia slovianskoho movoznavstva*, 7–8, 166–178 (in Ukr.).
24. Kysliuk, L.P. (2012). Dynamika slovtvirnoi normy: tendentsiia natsionalizatsii. In Jarmila Kredátusová (Ed.). *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry*. (pp. 193–208). Prešov: Filozofická fakulta (in Ukr.).
25. Lavrinets, O.Y., Symonova, K.S. & Yaroshevych, I.Y. (2019). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfemika. Slovtvir. Morfolohiia*. Kyiv: VD «Kyievo-Mohylianska akademiia» (in Ukr.).
26. Melnychuk, O.S. (Head ed.) (1982–2012). *Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy* (V. 1–6). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
27. Merriam-Webster (n.d.). Gyroscopics. In *Merriam-Webster online dictionary*. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com>
28. Opeida, Y. & Shvaika, O. (2017). *Hlosarii terminiv z khimii*. Kyiv: 2nd ed. Retrieved from: ГЛЮСАРІЙ Й Опейда, ОлШвайка2017 ISBN 978 966 02 8317 6 (e2u.org.ua) (in Ukr.).
29. Paneiko, O. (1941). *Pravopysnyi slovnyk*. Lviv: Ukr. vyd-vo (in Ukr.).
30. Poliuha, L.M. (2009). *Slovnyk ukrainskykh morfem: ponad 45 000 sliv*. Kyiv: Dovira (in Ukr.).

31. Propozytzii shchodo vdoskonalennia ukrainskoi naukovo-tekhnichnoi terminolohii. Dodatok do Ukhvaly pershoi Mizhnar. nauk. konf. «Problemy ukrainskoi naukovo-tekhnichnoi terminolohii» (1992). *Naukovo-tekhniche slovo*, 1(2), 12–16 (in Ukr.).
32. Rudnycky, J. & Cerkevych, K. (1979). *Spelling dictionary of the Ukrainian language*. New York; Montreal: Research Society of Ukrainian Terminology (in Ukr.).
33. Selihei, P.O. (2014). *Etymolohichni slovnyk zapozychenykh sufiksiv i sufiksoidiv v ukrainskii movi*. Kyiv: Akadempriodyka (in Ukr.).
34. Shherbatjuk, G.H. (1974). *Obshhekornevye imena prilagatel'nye v sovremennom ukrainskom literaturnom jazyke* [Synopsis of PhD thesis]. O.O. Potebnia Institute of Linguistics (in Russ.).
35. Sikorska, Z.S. (1995). *Ukrainsko-rosiiskyi slovotvorchyi slovnyk*. Kyiv: Osvita.
36. SUM20 (n.d.). *Slovnyk ukrainskoi movy online* (V. 1–11). Retrieved from <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>.
37. *Ukrainskyi pravopys* (2019). Kyiv: Nauk. dumka (in Ukr.).
38. Vasetska, O.I. (2018). *Formalna ta semantychna variatyvnist syntaksychnykh terminiv* [Unpublished PhD thesis]. Institute of the Ukrainian Language of NAS of Ukraine (in Ukr.).
39. Yefremov, S. (Head ed.) (2017). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk* (V. 3: O–P, 2. Pole-Piachenyne). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (Reprint from ed. 1928) (in Russ./Ukr.).
40. Zahnitko, A. (2011). Chastky v systemi sluzhbovykh chastyn movy: typolohiinyi i leksykohrafichni vyjavy. *Linhvistychni studii*, 22, 104–115 (in Ukr.).
41. Zahnitko, A. (2019). Novitni protsesy v suchasnomu obiektyvnomu syntaksysi: typolohiia i funktsii. In *U vymirakh slova: zb. nauk. prats na poshanu profesora Iryny Kochan* (pp. 77–89). Lviv: Ivan Franko National University of Lviv (in Ukr.).

УДК 811'161.2+81'373:001.4

С.В. ГРИНЕВ-ГРИНЕВИЧ

г. Сувалки, Польша

Э.А. СОРОКИНА

г. Москва, Россия

О ПРОБЛЕМАТИКЕ СОВРЕМЕННОГО ТЕРМИНОВЕДЕНИЯ

В статье рассматриваются основные проблемные вопросы современного терминоведения. Отмечается, что по причине разных процессов, происходящих в мире (социальные, политические, информационные, экономические, межкультурные, миграционные и т.д.) количество качественной литературы по терминоведению в последнее время резко сократилось, а методическое руководство исследованиями отсутствует. Авторами предлагаются направления, которые могут быть перспективными как в типологическом изучении частных (национальных, отраслевых, частноотраслевых) терминологий, так и в проведении сопоставительных, междисциплинарных, разноязычных исследований терминосистем.

Ключевые слова: термин, терминоведение, типологическое терминоведение, сопоставительное терминоведение, перспективы развития терминоведения.

© С.В. ГРИНЕВ-ГРИНЕВИЧ, 2021

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АРТИКУЦА Наталія Володимирівна – головний науковий співробітник відділу теорії та практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України, кандидат філологічних наук, доцент; ел. пошта: artykutsa@gmail.com.

БАРАН Наталія Анатоліївна – аспірантка Інституту української мови Національної академії наук України; ел. пошта: natanatbar@ukr.net.

БИБИК Світлана Павлівна – провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор; ел. пошта: sbybyk2016@ukr.net.

БІЛОУСОВА Роксана Зіновіївна – асистент кафедри бібліотекознавства і бібліографії факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка; ел. пошта: bilousova@ukr.net.

БОНДАРЧУК Лариса Михайлівна – доцент кафедри бізнес-лінгвістики Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат філологічних наук; ел. пошта: larysa.bondarczuk@ukr.net.

ВАРИНСЬКА Алла Михайлівна – завідувач кафедри українознавства Національного університету «Одеська морська академія», кандидат філологічних наук, професор; ел. пошта: varinskay1@gmail.com.

ВАСЕЦЬКА Оксана Іванівна – учений секретар Інституту української мови Національної академії наук України, кандидат філологічних наук; ел. пошта: oksana.vasetska.04@gmail.com.

ГІНЗБУРГ Михайло Давидович – начальник відділу Інституту транспорту газу, доктор технічних наук, професор, академік УНГА; ел. пошта: mychajlo.ginzburg@gmail.com.

ГОРГОЛЮК Ніна Георгіївна – заступник директора з наукової роботи Інституту української мови Національної академії наук України, кандидат філологічних наук, доцент; ел. пошта: gorgoluk@ukr.net.

ГОРОДЕНСЬКА Катерина Григорівна – завідувач відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор; ел. пошта: k.horodenska70@meta.ua.

ГРИНЬОВ-ГРИНЕВИЧ Сергій Вікторович – професор Державної вищої професійної школи в Сувалках, м. Сувалки (Польща), професор, доктор філологічних наук; ел. пошта: svgrinev46@gmail.com.